

TADEUSZ MARKOWSKI

Uniwersytet Łódzki

**ZMIANY KLIMATU
A ZAPISY W EKSPERCKIM PROJEKCIE
*KONCEPCJI PRZESTRZENNEGO
ZAGOSPODAROWANIA KRAJU***

Zmiany klimatyczne, chociaż zauważalne w historii życia jednego pokolenia, nie wywołują jeszcze na terenie całej Polski tak drastycznych zmian, aby stały się przedmiotem szerokiej, społecznej i politycznej, debaty. Prognozy ostrzegawcze są podważane i uznawane za mało wiarygodne – społecznie i politycznie niepopularne. Istnieje jednak w środowiskach naukowych dość powszechna zgoda, że zjawiska ekstremalne będą się nasilały (susze, ulewy, wichury, nieregularne ataki zimy).

Mało też uwagi zwraca się w Polsce na pośrednie skutki wpływu zmian klimatu na polską gospodarkę, jakie będą pojawiały się w bardziej wrażliwych klimatycznie krajach Europy. Wpływ taki z pewnością będzie, chociaż nadal brak jest w tej dziedzinie wiarygodnych badań i prognoz. W Polsce mamy też raczej negatywne nastawienie do światowego i europejskiego programu przeciwdziałania skutkom i przyczynom ocieplenia klimatu. Wynika to z wielu powodów, m.in. z wysokich kosztów ograniczenia emisji CO₂. Program redukcji gazów cieplarnianych przyjęty przez Kraje UE jest dla nas bardzo kosztowny i politycznie niepopularny. Wynika to silnych powiązań polskiej gospodarki z produkcją energii na bazie węgla i znacznego udziału miejsc pracy w tym sektorze. Tak więc ze względów populistycznych, walczących polityków o głosy wyborców, jest trudny do zaakceptowania. Do dodatkowych przyczyn z pewnością należy zaliczyć niski poziom akumulacji narodowego kapitału i brak strategicznych rezerw finansowych.

Brak programu szerokich badań nad zmianami klimatu i relatywnie wysoka niepewność, co do przewidywanych skutków dla polskiej przestrzeni doprowadziły do tego, że wśród priorytetów polskiej polityki przestrzennej skutki zmian klimatu schodzą na dalszy plan. Można raczej oczekiwać, że polska polityka w tym zakresie będzie miała charakter reaktywnych działań w stosunku do działań narzucanych przez Komisję UE i kluczowe gospodarczo i politycznie kraje UE. Państwa, takie

jak Francja, Szwecja produkujące energię o niskim poziomie emisji CO₂, w ramach międzynarodowych konwencji klimatycznych i wprowadzenia limitów i handlu prawami do emisji – postrzegają nowe szanse rozwojowe. W Polsce natomiast trudno będzie prowadzić skuteczną politykę klimatyczną jeśli nie wytworzy się politycznego i społecznego przekonania o potrzebie działań inwestycyjnych, restrukturyzacyjnych i samooograniczających skalę produkcji i konsumpcji.

Ryzyko społeczne i gospodarcze związane ze zmianami klimatycznymi w Polsce można z pewnością ograniczyć realizując konsekwentnie, od dawna postulowane, inwestycje gospodarki wodnej (program ich rozbudowy wynika choćby z długofalowej obserwacji pojawiających się dość regularnie ekstremalnych zaburzeń pogodowych typowych dla cech naszego klimatu). Mimo doświadczeń historycznych program ten i tak nie jest zrealizowany, a w wielu miejscach obiekty budowlane uległy technicznemu zużyciu.

Zmniejszenie zagrożenia życia na skutek nasilających się ekstremalnych zjawisk klimatycznych można w wielu przypadkach ograniczyć np. przez zdroworozsądkowe wykorzystanie regulacyjnej funkcji planu miejscowego np. przez ograniczenie zabudowy w obszarach zalewowych czy osuwiskowych. Niestety osłabianie roli planowania miejscowego przez kolejnie rządy i parlamenty w sterowaniu procesami zabudowy – wręcz przeciwnie – przyczynia się do dalszej presji zabudowy na obszary ryzyka klimatycznego.

Ogólnie, trzeba podkreślić potrzebę rozwoju systemów prewencji oraz systemu zbiorowego łagodzenia indywidualnie ponoszonych skutków i kosztów katastrof. W tej drugiej dziedzinie niezbędne jest stworzenie specjalnych funduszy publiczno-prywatnych na rzecz usuwania skutków katastrof.

W pierwszej dziedzinie dużo do zaoferowania ma polityka przestrzenna realizowana na wszystkich poziomach działania władz publicznych. Dobrą formą prewencji są odpowiednie standardy budowlane, rygorystycznie przestrzegane zasady strefowania rozmieszczenia zabudowy, w tym ograniczanie lokalizacji wielu funkcji w strefach podwyższonego ryzyka, oraz budowa infrastruktury łagodzącej i zapobiegającej skutkom katastrof. Ogólnie, sposoby podejścia są dość proste i teoretycznie dobrze opracowane. Głównym problemem jest racjonalny wybór priorytetów i działań przy ograniczonych środkach publicznych i prywatnych. Deficyt środków publicznych w tej dziedzinie może złagodzić dobry system planistyczny powiązany z systemowymi badaniami i dobrze zorganizowanym monitoringiem przestrzennym.

Polska jest krajem gospodarki otwartej, musimy głębiej analizować potencjalny wpływ zmian klimatycznych na przemieszczanie się ludzi i aktywności gospodarczej w skali globalnej. W badaniach programu ESPON podkreśla się, że klimat umiarkowany sprzyja gospodarce innowacyjnej. Jaki wpływ na polską gospodarkę będzie miało pogorszenie warunków klimatycznych w krajach śródziemnomorskich, jak może wyglądać geografia turystyki światowej pod wpływem globalnych zmian klimatycznych? Bez takich prognoz trudno jest przekonywać, że zmiany klimatyczne wpłyną korzystnie na polską gospodarkę i zaktywizują rozwój, cennych kulturowo i przyrodniczo, obszarów.

W eksperckim projekcie KPZK, sprawy ocieplenia klimatu zasygnalizowano w części dotyczącej diagnozy i wizji rozwoju kraju do roku 2033. Znajdujemy tam następujące zapisy: „Zmiany klimatyczne będą wymuszały większe nakłady na sanację i ochronę środowiska przyrodniczego, problemy gospodarki wodnej oraz likwidowanie skutków zjawisk ekstremalnych. Niezbędne mogą okazać się przerzuty wody w znaczącej skali. Nasilą się konflikty transgraniczne o zasoby wodne. Zarazem wzrośnie zapotrzebowanie na produkty przyjazne dla środowiska („zielone” technologie). Konsekwencje przestrzenne tych zmian nie są jednoznaczne. Pojawią się obszary szczególnych zagrożeń, co negatywnie będzie oddziaływać na ich rozwój gospodarczy. Bariery rozwojowe mogą dotyczyć gałęzi (regionów przez nie zdominowanych) o wysokiej emisji CO₂. Korzyści odniosą obszary predestynowane do produkcji energii ze źródeł odnawialnych (o niskiej emisji gazów cieplarnianych).

Od strony strategiczno-operacyjnej wpływ zmian klimatu zapisano w 6. celu strategicznym eksperckiego projektu KPZK¹. *Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia; ograniczenie ryzyka wynikającego z ekstremalnych zjawisk przyrodniczych i katastrof, deficytu energii, zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Jako główny cel działania wskazano, że niezbędna będzie „adaptacja do zmian klimatycznych prowadząca do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa przed ekstremalnymi zjawiskami katastrofalnymi ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia powodziowego na terenach dolin rzecznych, terenów górskich i obszarów zurbanizowanych o wysokim potencjale strat powodziowych”*

Wśród celów operacyjnych KPZK wskazuje m.in. na konieczność:

¹ Strategiczne cele ujęte w eksperckim projekcie KPZK.

- (1) Wzmocnienie spójności terytorialnej kraju przez rozwijanie infrastruktury transportowej, telekomunikacyjnej i energetycznej, zapewniającej przestrzenne zintegrowanie regionalnych rynków pracy oraz osiągnięcie wysokiego standardu dostępności usług publicznych. Zapewnienie integracji w zagospodarowaniu obszaru lądu i morza.
- (2) Podwyższenie konkurencyjnej pozycji głównych ośrodków miejskich i regionów Polski w przestrzeni europejskiej przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego; przygotowanie polskiej przestrzeni do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.
- (3) Osiągnięcie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, ochrona zasobów wodnych i leśnych; powstrzymanie fragmentacji systemów ekologicznych, degradacji walorów przyrodniczych i krajobrazowych przestrzeni oraz zmniejszania się różnorodności biologicznej.
- (4) Zapewnienie ład przestrzennego przez racjonalizację użytkowania przestrzeni i zapobiegania jej degradacji; uporządkowanie relacji w obszarach funkcjonalnych miast, kontrolowanie procesów suburbanizacji oraz rozpraszania zabudowy na obszarach wiejskich.
- (5) Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich – wzrost ich wielofunkcyjności, podniesienie standardów dostępności do usług publicznych, zwłaszcza edukacyjnych; zachowanie wartości krajobrazu kulturowego, ochrona strategicznych obszarów produkcji rolnej, jako stref życielskich w skali krajowej.
- (6) Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia; ograniczenie ryzyka wynikającego z ekstremalnych zjawisk przyrodniczych i katastrof, deficytu energii, zagrożeń bezpieczeństwa narodowego.

- *Poprawy bezpieczeństwa terenów zalewowych, które są mocno zurbanizowane lub cenne kulturowo, poprzez rozbudowę systemów pasywnej i aktywnej ochrony.*
- *Zwiększenia restrykcyjności warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w obszarach dolin rzecznych i na obszarach podmokłych, prowadzące do ograniczenia wykorzystywania ich pod zabudowę i ewentualne systematyczne eliminowanie zabudowy z tych terenów.*

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju ma w naszych warunkach prawnych małą siłę sprawczą. Wskazane w niej kierunki działań muszą zostać przełożone na konkretne programy inwestycyjne i systemy regulacyjne. Zatem jej skuteczność zależy od dobrej woli rządu (czytaj właściwych ministerstw i realnych programów) i polityków.